

ուր անհրաժեշտ էր հան կը ճաշէ, մինչ-
չեւ որ տաք լինէր անգամ հարսն ալ իր հօր
տունը գայ . — Եւ ինչո՞ւ :

Իր ամբողջ նշան, հարսը մէկ քանի
ամիս կամ չաքաթ մունջ կը կենայ նաեւ
իր հօրը հետ . — Կինն ուր որ հրաւիր-
ուի, այրն ալ պարտաւոր է ամէն իրի-
կուն երթիլ այնտեղ եւ առաւօտուն ալ
մննիլ . — Հարսն իր պարտն (հօր) տու-
նը կը մնայ ամառան մը չափ, յետոյ
կենտրոն անէն յետոյ կուգայ եւ տուն կը
բերէ զնա : Առջընդարձէն վերադարձին
հարսը հետը ընծայ կը բերէ կենտրոն բո-
ւոր մասաւոր ազդակներուն, նամանա-
պէս եւ ձէնողին :

Հարսի առջին անգամ ազատելուն
(ծննդի) մայրը երեք օր ընծայ կը զըն-
կէ իր աղջկան . առաջին օրը զոյլ մը
կաթնապուր, զոյլ մը չաքաթ եւ ընծայ
դաշնակին ու աւետարեթին . (հարսը ազա-
տելուն պէս ամէն տուն միշտ է կը
դրկորդ . երկրորդ օրը տանձ, ինձնձ, կե-
տայն եւ երրորդ օրն ալ արմաւ, (որ-
պէս զի հարսը կաթն չառնայ) եւ նման
մրցեղէններ :

Մինչեւ քառասուն օր այդ տունէն
(ուր կինը մը ծննդ է) ոտք չպիտի կոխէ
ուրիշ այր մը կամ մայր մը, որու նորա-
ծին դաւանին եւս քառասուն չէ անցու-
ցած . եթէ այնպէս բան մը պատահի,
զատկոյ քառասունէն կ'ըլլայ, այսինքն
չաճիր եւ չուտ կը մնան : Մասնակ
քառասունից անց կ'ըլլայ նաեւ, եթէ այդ
տանը քուլն մեռել մը կամ հարսնիք մը
անցնի :

Քառասունը հանելու համար, պէտք
է ծնողներն քառասունը օրը նորածինը
կամ բաղնիք տանի եւ վրան քառասուն
դաւաթ ջուր լեցնել եւ կամ տունը կա-
տարել նոյն գործողութիւնը :

Մ. Տ.

ԲԻՅ ՄԸ ԲԺՇԿԱԿԱՆ

ԹՈՒՔԱՍԱՊ - ԿՈՂԱՍԱՊ

Ձեռքի ճակտիս դրած, անհետկիս
մթաթիւնը մէկ կը դիտեմ վառարանիս
կրակին կարմրութիւնը, տեղ տեղ փայ-
լուն սեւ պծերով . հոն ալ բոցեր դեղին-
կարմիր, որոց ամենուն մէջէն բառ մը կը
սրտանայ, միակ բառ մը զոր վերնագիրս
պիտի ընեմ, բառ մը որ հանգընէ բոլոր
դարձիւններս . ինչ յանդուգն խորհուրդ
հասնիլ բառ մը չառ չառ մը բաներ հաս-
կեցնելու համար . ժողովրդային այդ գի-
տական բառ մը որ իր մէջ պարունակէ
թրքաւորութիւն, կողատուայի եւ թրքային
ուրիշ սուր եւ արագընթաց հիւանդու-
թեանց զաղախարը եւ զխաւարաբար
միջորդներուն ներկայութեան ազդը . կը
մտնուի . սեւ ածուխ վառարանիս մէջ
կը կարմիր ու կամայ կամայ կը հասնի
մոխիր կ'ըլլայ, գաղափարներս ալ զըն-
խուս մէջ կը վառին կը կարմրին կը դեղ-
նին ու իրենց ալ մոխիր կ'ըլլան, դտած
բոլոր բառի կտորուանքներս հազիւ չըթ-
նեմուս վրայ կը թափին, մոխիր կ'իյնան
ու ուղած բառս չի գար :

Աստուած իմ, մէկ բառի մը համար .
եւ ինչու այդ բառը . որովհետեւ ան-
կարելի է մէկ քանի տողերէ բաղկացեալ
բժշկական յօդուքի մը մէջ կարելի ը-
լայ լազարտել թրքաւորութիւն, կողատուայ
ու թրքային միւս սուր հիւանդութիւն-
ները . ամենուն ալ արտաքին նշանները
անվարժ աչքերու համար նոյնն են . բը-
ժշկին սուր ազնայն, զօրաւոր աչքերը
պէտք են իրարմէ զանազանելու համար

իւրաքանչիւրը . Ուզեցի մէկ յօդուածով
մը այդ ամէն իրենց բոլոր ծանրու-
թեամբ վրայէն նետել ինձմէ աւելի ար-
ժանիներուն, բժշկներուն . ասոր համար
էր որ բառ մը կը փնտրէի, վերնագիր
մը, վառարանիս դիմաց նստած անտիկն
կարմիրը ու մոխիր ըլլալը դիտելով,
իբրեւ թէ վառարանս բառարան ըլլար :

Թրքային արագընթաց հիւանդու-
թեանց մէջ զխաւարաբար երկու հատ
միայն պիտի նշանակեմ, ցոյց տալով ա-
նոնց պատճառները ու նախնական նը-
շանները . անոնք որք հիւանդութեանց
առջեւն են կը վազեն . զգուշացէ՛ք, ըսել է,
այդ պատճառներէն եւ առաջին նշան-
ներուն բժշկին դիմեցէ՛ք :

Թրքաւորութիւն (սթիֆիտիզ) ամէն երկ-
րի համար միեւնոյն ամիսները չընտրեր .
միեւնոյն ժամանակ բոլոր Եւրոպայի չա-
ցելը, այլ թափառական Հրէային պէս,
անխնայ անդադար տեղափոխուելու
մարտ, ապրիլ ու մայիս ամիսները, այ-
սինքն վարդերուն ու սոխակին հետ Ձը-
րանսա եւ Գերանիա կ'երթայ, յետոյ
ձմեռայ կ'ըլլէ Օրէն-Էֆէնով Թուրքիա
գալու : Զմեռը երբ ձիւնը կուգայ Անդ-
լիա կը վազէ եւ երեք ամիս չափ հոն
կը պտտի : Թրքաւորութիւն ամենէն շատ մա-
նուկներէն կ'ախորժի հակառակ այն կա-
րծիքին թէ աղայք թրքաւորութիւն ունե-
նար . տարիքին համեմատ թրքաւորութիւն
կը նուազի, բայց իր զօրութիւնը կը
գտնէ 50էն վեր տարիք ունեցող անգոր
մարմիններու վրայ :

Տկար մարմին ունեցողները աւելի են-
թալայ են քան թէ զօրաւորները . ալեւ-
լամոյնեմ մարմինը, թրքերը թրքա-
ւորութիւն միջորդներուն համար ամենա-
պատուական դատ մըն է ուր ազատ ա-
ռանց ճերմակ կայակներէն տանջուելու
կը մշակուին ու կ'աճին :

Երկար ժամանակ կարծուեցաւ թէ
թրքաւորութիւն միակ պատճառը ցուրտն է,
բայց խեղճ այս անգամ մեծ դեր չի խա-
ղար, յանցաւորը ինքն է : Հինները դի-
տած էին թէ թրքաւորութիւն տարախոնիկ
է եւ յաճախ համաճարակի կերպարանը
ներ ալ կ'աճեն, այս ամէնը իրենց հա-
մար անուշեթի էր . Քլէպս (1877) հա-
նելուը լուծեց, բայց բոլորովին չկրցաւ
մեկնել . միջորդներու ներկայութիւնը
ցոյց տուաւ միայն, որոնք Բոխի
Բասթէօնի ձեռքէն անցնելէ յետոյ 1883ին
Յրանգելի մանրադէտին տակ ինկան .
միեւնոյն տարին Յիւլիէնայէր թրքաւոր-
ութիւն մէջ ուրիշ միջորդ մըն ալ գտաւ,
որով եղաւ երկու միջորդ մէկ հիւան-
դութեան մը համար, իբրեւ թէ մէկ հա-
տը չէր բաւեր : Այսօր կատարելապէս ա-
պացուցուած է թէ թրքաւորութիւն միակ
պատճառը Յրանգելի եւ Յիւլիէնայէր(գիտ-
ցած եղիք թէ բոլորովին զուտ գիտու-
թեան մէջ կը լողաք այժմ . Բասթէօնի
իսկ թրքաւորութիւն միջորդները ըսելու
համար երկու գիտուններուն անունները
պիտի տայ որոցմով միջորդները միւրտած
են) միջորդներն են որոնք ոչ միայն հի-
ւանդութեան ժամանակ ալ ողջ առողջ
եղած ատեն իսկ մարդուն բերնին ու թո-
քերուն մէջ կը գտնուին, այլ ապացու-
ցուած է թէ անոնց ներկայութիւնը ան-
պատճառ թրքաւորութիւն չարացանքին :

Թրքաւորութիւն կը ծագի ուրիշ թրքե-
րուն միայն կամ երկուքն մէջ միջորդ-
ներու իշխանութեան տակ . կը ներկա-
յութիւնը փառաւորապէս կ'ազդարարէ
մեծկակ եւ մէկ հոգի սարսուռով մը
որու կը յաջորդէ բարձր տաքութիւն :

Մերթ հիւանդութիւնը առանց թմբուկի
կամաց կամաց կը յառաջանայ թրքին մէջ
ու չորս հինգ օր խեղճ հիւանդը զլիւս-
ծանրութիւն, ուսածափութիւն, կուրծ-
քին մէկ կողմը սուր ցաւ մը կ'ունենայ
որ չհաղուի իր կ'աղբիլ . կ'առաջաւոր
որ յանկարծակիս կերպով սկսողին մէջ
ալ կայ եւ աւելի սաստիկ ու անտանելի
է, թրքին միջորդներուն ձեռքը ինկած
տեղը կը ցուցնէ . կրնայ ըլլալ որ ցաւը
ճիշդ հիւանդ մասին վրայ չըլլայ :

Հիւանդը կը հազայ, չոր հազ մը որ
իրեն հետ կը բերէ Լիւի-Գրեֆֆօնի խո-
ւր . Այս չափը կը բաւէ . հետեւեալ երեքը
միջորդները պահեցէ՛ք, մէկ հատիկ սա-
սուս, կ'առաջաւոր ու կ'ըլլանտարդոյն խուս,
այս ամէնը յանկարծակիս, այսինքն 15-20
ժամուան մէջ ու տաքութիւն, բարձր
տաքութիւն մը . եթէ այս տեսներէն
յետոյ տակաւին ուշանաք բժշկին իմաց
տալու՝ յուսալով թէ կ'անցնի, զգուշացէ՛ք,
զի միջորդները հոն են, ձեռք մահաւոր
թշնամիները հիւանդին թրքերուն մէջ,
ձեռք ամենէն չնչին սխալը զիրենք երջա-
նիկ կ'ընէ ու զօրաւոր ձեռք հիւանդը :

Կողատուայ (սթիֆիտիզ) կողերը
թրքերէն զատուր մաշկին բորբոքումն է .
այդ մաշկը երկու թերթեր ունի, որոնցմէ
մին թրքերուն կողմն է, միւսը կողերուն
վրայ . մաշկին բորբոքումը թերթերուն
մէջ հեղուկ մը (լիք) հաւաքել կուտայ որ
50 տրամաշն մինչեւ երկու օխայի որ
բարձրաւոր . հեղուկը որ թրքին ու կո-
ղերուն մէջ է կ'աղբիլէ թրքին իր պար-
տականութիւնը կատարել, որով չնչար-
գելութիւն յառաջ կուգայ :

Ցուրտը որ մեծ ազդեցութիւն չունի
թրքաւորութիւն վրայ, այս անգամ իր կիւս
հարուածները մինչեւ կողատուայ կը հաս-
ցնէ . Գիտուններ կան որք կը սնդին թէ
ցուրտը նախնական պատճառ մը չէ, իր-
մէ առաջ, այսինքն իրեն կողատուային
հասնելէն առաջ, մաշկին մէջ միջորդներ
ըլլալու են որոնք առիթն օգուտ կը քա-
ղեն անելու համար, զխաւարաբար հիւ-
ժախտին միջորդները . այնքան ըրին,
զիցեն, ձառեցին, ու հիւանդին ցոյց
տուին որ այսօր զրեթէ ամենէն ալ ըն-
դունուած է թէ կողատուայ որ իրեն յա-
տուկ միջորդներ չունի՝ օտար միջորդ-
ներու ազդեցութեան տակ կը գոյանայ
եւ այդ օտարական միջորդներուն ներ-
կայութեան կողատուայը ազդուելու հա-
մար մարմնին ընկնելը, արեան ձեռ-
մակ կայակները պէտք է տկարացած ըլ-
լան, կը տեսնէք թէ բոլոր միջորդային
հիւանդութեանց մէջ ծագման երկուրթ-
ները նոյնն են :

Հինգ տարեկանէն վար տղայք ու
ծերունքը կողատուայ չեն ունենար, կամ
բացառաբար . ամենէն շատ 20 էն 30
տարեկան երիտասարդք ենթակայ են .
Կողատուայ թրքաւորութիւն պէս կը
սկսի, յանկարծ, տաքութիւնով, կ'առա-
ջաւոր՝ սուր անտանելի ցաւ մը որու
վրան կոխուած ատեն կը սաստկանայ,
հազով, նեղիչ, չոր հազ մը որ այլեւս
կ'ըլլանտարդոյն, խուս չընեն, եւ զխաւա-
րաբար մէկ քանի տարեկաններով փոխա-
նակ մէկ հատի ինչպէս թրքաւորութիւն
մէջ :

Մերթ հիւանդութիւնը շատ դանդաղ
կ'ընթանայ, հիւանդը առանց ամենափոքր
անհանգստութեան կրնայ օխանելով հե-
ղուկ կրել (չընկրի պէս, բայց կողատու-
ային մէջ միայն), այլ վարկեան կը հա-
նի, ինք ալ կը հազայ, կը դողայ, իրեն
ալ կուրծք կը ցաւի ու հիւանդութիւնը
իր կանոնաւոր ընթացքը կ'աճէ :

Կողատուային հեղուկը երբ քիչ է, չըն-
չառութիւնը չարգիւրտի, բայց չնչար-
գելութեան վրայ հիմնելու չէ հեղուկին
քանակը, որովհետեւ խաւար չունի մըն է .
հեղուկէն զատ ուրիշ պատճառներ ալ
կան չնչարգելութիւն տալու համար :

Տղ մը աւելի չափով գրեմ . իսկ դար-
մանման մասին բառ մը անգամ չեմ ու-
զեր գրել . հիւսս պէտք եղածը գիտե՛ք,
այս ըստմաներով կրնաք հիւանդութիւնը
իր առաջին քայլերուն մէջ կասեցնել ան-
միջակարէ կատարելով, որ բժշկին իմաց
տալ է :

Եւ ես սենեակիս մթութեանը մէջ
վառարանիս կրակին բոցերուն մէջէն
բառս փնտրեմ ձեռք ճակտիս դրած :

Պ. ՔՈԼՈԼԱՆԿ

Բարիկ, 29 յունուար

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ճ Բ Ա Ն Ս Ա

Ռուսական կառավարութիւնը որոշեց
է որ ռուսական նաւատորմ մը, հրամանա-
տարութեամբ զեր-ժովակայ Քաղնաբովի
եւ Քաղնաբով ռուսական երկու մեծագոյն
զորահանգներէն, Տէֆլէքէ Տաւրիսի եւ
Վլադիմիր Մոնթֆօր, մէկ քանի թորփիւ-
նաներէն եւ ուրիշ մարտանաւներէ, ապ-
րիլ ամսուն Յիւստան երթայ՝ 1891ին ծո-
վակայ ժողովին ի Գորնիզատ տուած այ-
ցելութեան փոխարէնը հասուցանելու .
Յիւստանական կառավարութեան հետ մօ-
տեքս պիտի որոշուի թէ ռուսական նա-
ւատորմը Յիւստանական ո՞ր նաւահանգստին
մէջ պիտի ընդունուի . Ռուսական նաւա-
տորմը, մէկ քանի օր մնայէ յետոյ, Ձի-
զակօ պիտի երթայ :

Կ'ըսուի թէ ռուսական նաւատորմը
Հաւով պիտի երթայ . Յիւստանայի հիւ-
ստանային նաւատորմն ալ հոն պիտի զըտ-
նուի այդ առթիւ, եւ մեծ հանդէսներ
պիտի կատարուին ի ներկայութեան Հաւ-
պապաութեան նախագահին . Հաւովի
պահանջանքները պիտի աւելցուի
նաեւ Ռուսիոյ որոշող . զինուորներու
գունդը :

ԲԱՆԱՄԱՍԻ ԳՈՐԴՈՐ

Գորնիզատ Հէրց իր զրամով օժան-
դակած է արմատական կուսակցական Պ.
Գլէմանսոյ թերթին հրատարակութեան,
գնելով թերթին բաժնեկիցները : Պ. Գլէ-
մանսոյ խոստովանած էր արդէն այս ի-
րողութիւնը, բայց յայտնի չէր թէ Գոր-
նիզատ Հէրց որչափ զրամ տուած է
ժողովին :

Ինչպէս թէ մէջ Հանրի Ռոշֆօր
Լոնտոնէն կը գրէ այս առթիւ թէ Գոր-
նիզատ Հէրց ըսած է իրեն անգամ մը
թէ երբ ու ինչ փոքր փրանք տուած է
ժողովին . իսկ ժողովին նախկին խո-
րագիրներէն մին որ ետքէն Ինչպէս
չէ՞նք անցած է եւ հիմա մտած է, ը-
սած է Հանրի Ռոշֆօր թէ Գորնիզատ
Հէրց չորս միլիոն փրանքի չափ գումար
մը տուած է ժողովին :

Պ. Գլէմանսոյ իր լրագրին մէջ հերքեց
այս տեղեկութիւնները, հեղուրէն գիտել
տալով թէ լրագիր մը ինչպէս կրնայ
կուտ տալ այդչափ գումար մը :

Ասոր վրայ Հանրի Ռոշֆօր հետեւե-
ալ հետադիւր ուղղեց Լոնտոնէն, ուր
վառարանը կը գտնուի .

«Նորէն կը հաստատուի թէ Պ. Գորնիզա-
տ Հէրց անցեալ տարի յայտարարեց

ինքի թէ երեքուկէս միլիոն փրանք տը-
ուած է Պ. Գլէմանսոյի :

«Նորէն կը հաստատուի թէ Պ. Լոշ-
ֆօր, վրանաւոր առեւ, ըսած է ինքի
թէ Պ. Գորնիզատ Հէրց վառարանէն
բուն գումարը չորս միլիոնի կը հասնի .
«Եթէ Գորնիզատ Հէրց յանձնարարեալ
պատուիրակ մը զրկել ի Լոնտոն, իր
կը բերեմ վրայները :

«Հանրի Ռոշֆօր»

Ասոր վրայ պուլաւսկական երեւոյթ
խան Պ. Միլիւսա հետադիւր Ռոշֆօր
թէ կ'ուզէ՝ Բարիկ գալ եւ քննիչ յան-
նախարար առեւ վրայ Հէրցի եւ Գլ-
մանսոյ յարաբերութեանց մասին, ինչ
խօսք տան իրեն թէ իրեն ձեռք չպի-
տուցուի : Պ. Միլիւսա նմանապէս պի-
հարցնէր նախարարութեան թէ ինչ մտա-
ղիր է ընել այս մասին :

Երեկուան հետադիւր մը կը ծանուցա-
մեղ թէ զատական նախարար Պ. Պու-
ստա չափով պատասխանէ Պ. Միլիւսա-
յի՝ եթէ հարցապնդում ուղղէ այս մե-
սին :

Պ. Միլիւսա պիտի առաջարկէ եր-
որ քննիչ յանձնարարին կողմէ պատու-
րակ մը երթայ ի Լոնտոն ընդունելու
մար Ռոշֆօրի վրայութիւնը :

Ա Ն Գ Լ Ի Ա

Իրանտալի նախարար Պ. Ճոն Սո-
րեխախանի մեծ ժողովին մէջ, երբեք
ընդ Ռուստաւանաշին վրայ, Միլիւ-
սաւորներ է իր հաւատարմութիւնը
քայական գահուն . Առաջին անգամ
որ նախարար մը կը հետեւի հանգու-
թարտի օրինակին :

—Այլ եւս պակասոր բանաստեղ-
չապի ըլլայ Անգլիոյ մէջ, Լորտ Թէ-
նիսընի մահուանէն ի վեր, Անգլիոյ բո-
լաւաւորները աչք տնկած էին պա-
տական բանաստեղծի գիրքին . Պ. Կլ-
տաքոն ոչ մէկուն կը յանձնէր այդ պա-
տոնը : Այս մասին Երեւոյթական մեծ
վրին մէջ հարցում ըլլալով իրեն, Պ. Կլ-
տաքոն յայտարարեց թէ միտքը դրած
ոչ զոք առաջարկել այդ պաշտոնին
մար, Լորտ Թէնիսընի համար նոր փա-
մը պիտի ըլլայ որ իրեն յաջորդ կար-
չեցաւ գտնել . Ամէն պարագայի մը
պակասոր բանաստեղծի պաշտոնը կը
նայ չնչուած նկատուի :

Գիւնարտ ընկերութիւնը վերի-
ի ծով իջեցուց աշխարհիս ամենէն
զոքեմաւոր Լաւաշի, 600 ոտք երկ-
նութեամբ, որ պիտի կրնայ Լիվոր-
նի-Երթը երթալ 5 օրուան եւ 6 ժ-
ուան մէջ :

ՄԻՍԵՆԱՆ - ՆԱՇԱՆԳԻՆԻՐ

Նշեալ Հերց Միսիսեալ-Նանս
ներու նախագահական վերջին ընտր-
ութեան ժամանակ երեք մրցանակ խ-
տացած էր այն անձներուն որք ամեն
աւելի ճիշդ կերպով գուշակեցին թէ
Գորնիզատ կամ Պ. Հարիսը ո՞րչափ ձա-
նեմատանութիւն պիտի ընտրուի
Լոնտոնէն միջակայութիւնը վերի
աւարտեցաւ եւ 369,535 ձայնի մեծ
մասնութիւն կուտայ Պ. Գլէմանսոյի :

Երկու միլիոնէ աւելի մարդիկ
նախագահ են Հէրցի բացած գուշա-
թեան մրցումին, եւ առաջին մրցան-
ստած է Պ. Գլէմանսոյ որ 369,540 ձա-
նեմատանութիւն մը գուշակած է,
սինքն հինգ ձայնի տարբերութիւն
միայն : Պ. Ժողովի Կորնսմ սը 369,
ձայնի մեծամասնութիւն մը գուշակած
երկրորդ մրցանակը կը ստանայ, եւ

ԹԻՐԻՐՈՆ «ՀԱՅԲԵՆԻՔ» (51)

ՊԱՐՈՆ ԼԵՔՈՒՔ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լափայթ փողոցին կողմէն Սէն-Բան-
թին փողոցին անկիւնը մէկը երեւցածին
պէս՝ Լեքօք զոգ կ'ըլլէր :

Վերջապէս պնտաւոր պանդոկապե-
տին հազուադէպ ստուած գուրս ելաւ .
Կերեւեալ որ արդարեւորքի համար
կորսնցող ցած ժամանակը լեցնել կ'ուզէր .
վասն զի զրեթէ վաղելով մինչեւ փողո-
ցին ծայրը գնաց :

Անկերտեմ թանապուռն պէս՝ երիտասարդ
ոստիկանը իր թաքստոցէն դուրս ցատ-
եց եւ առաջին մը պէս Մարիէնպուրի
պանդոկը մտաւ :

Յիւրի, Պալիէրթի սպասաւորը, կ'ըն-
րեւանայ որ գիտէր թէ տունը իր պա-
պանութեան յանձնուած էր քանի մը
ժամ եւ . . . կը պահպանէր :

Սեղի մը տեղաւորուեց իր տրեւի-
ւոյն թիկնաթոռին մէջ եւ քրտնեցնեց

աթոռի մը վրայ երկնցուցած՝ քանակաւ
վրայ էր :

